RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING ART-PEDAGOGIK QOBILIYATLARINI BAHOLASH MEZONLARI VA TAJRIBA-SINOV ISHLARINI TASHKIL ETISH

Bo‘ltakova Roziya Xasan qizi
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich va maktabgacha ta’lim pedagogikasi oliy maktabi
bultakovar@mail.com

Annotatsiya. *Maqolada raqamli ta’lim muhitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining art-pedagogik qobiliyatlarini baholash mezonlari va tajriba-sinov ishlarini tashkil etish tartibi yoritiladi. Tadqiqot Jizzax davlat pedagogika universiteti, Namangan davlat universiteti va Nukus davlat pedagogika institutida jami 431 nafar talaba qamrovida olib borilgan. Motivatsion, kreativ, faoliyatli va shaxsiy rivojlanish mezonlari kuzatiladigan dalillar bilan bog‘lanadi. Maqola metodik va diagnostik yondashuvga bag‘ishlangan; birlamchi natijalar bilan tasdiqlanmagan yakuniy foizlar keltirilmaydi.*

Kalit so‘zlar: *art-pedagogik qobiliyat; boshlang‘ich ta’lim; raqamli muhit; baholash mezoni; tajriba-sinov; portfolio.*

Аннотация. *В статье представлены критерии оценки арт-педагогических способностей будущих учителей начальных классов и организация педагогического исследования в цифровой образовательной среде. Исследованием охвачены 431 студент Джизакского государственного педагогического университета, Наманганского государственного университета и Нукусского государственного педагогического института. Мотивационный, творческий, деятельностный и личностный критерии соотнесены с наблюдаемыми результатами. Статья посвящена методике оценивания; неподтверждённые итоговые проценты не приводятся.*

Ключевые слова: *арт-педагогические способности; начальное образование; цифровая среда; критерии оценивания; педагогический эксперимент; портфолио.*

Abstract. *This article presents assessment criteria for the art-pedagogical abilities of prospective primary school teachers and the organization of a study*

in a digital learning environment. The study encompasses 431 students at Jizzakh State Pedagogical University, Namangan State University, and Nukus State Pedagogical Institute. Motivational, creative, activity-based, and personal development criteria are linked to observable evidence. The paper focuses on assessment design and does not report unverified outcome percentages.

***Keywords**: art-pedagogical abilities; primary teacher education; digital learning environment; assessment criteria; educational study; portfolio.*

Kirish

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining art-pedagogik qobiliyatini raqamli vositadan foydalanish tezligi yoki tayyor dizaynning ko‘rinishi bilangina baholab bo‘lmaydi. Muhim jihat talabaning badiiy g‘oyani ta’limiy vazifaga moslashtirishi, bolaga tushunarli faoliyat yaratishi va tanlagan yechimini izohlashidir. Shu sababli baholash ijodiy mahsulot bilan birga topshiriqning pedagogik maqsadi, bajarilish jarayoni va refleksiv tahlilini ham qamrab olishi lozim.

UNESCOning AKT kompetensiyalari doirasi va DigCompEdu o‘qituvchining raqamli faoliyatini pedagogik vazifalar bilan bog‘laydi [1, 2]. Raqamli dizayn va san’at ta’limi o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rgangan tadqiqot ham vositaning ijodiy imkoniyatini pedagogik muhitda ko‘rishga asos beradi [3]. Mahalliy dissertatsiya avtoreferatlarida art-pedagogika asosida kasbiy tayyorgarlik va oliy ta’limning artpedagogik asoslari alohida yoritilgan [8, 9]. Ushbu maqolada esa aynan art-pedagogik qobiliyatning o‘sishini aniqlashga xizmat qiladigan kuzatiladigan ko‘rsatkichlar va ularni qayd etish tartibi bayon qilinadi.

Tadqiqotning umumiy qamrovi uchta oliy ta’lim muassasasi — Jizzax davlat pedagogika universiteti, Namangan davlat universiteti va Nukus davlat pedagogika institutidagi jami 431 nafar talabadan iborat. Tadqiqot obyekti bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli muhitdagi art-pedagogik tayyorgarligidir. Muassasalar kesimidagi sonlar va tajriba hamda nazorat guruhlarining yakuniy taqsimoti mazkur maqolada alohida son bilan ko‘rsatilmaydi: buning uchun yagona tasdiqlangan ishtirokchilar ro‘yxati va baholash bayonnomasi zarur.

Art-pedagogik qobiliyat talabaning san’at, ijodiy ifoda va pedagogik maqsadni bir faoliyatda uyg‘unlashtira olishi sifatida talqin etiladi. Raqamli muhitda unga tasvir, animatsiya, audio, interaktiv ko‘rgazma va hamkorlik vositalari qo‘shiladi. Masalan, talaba raqamli hikoya tuzganida uning syujetini

bolalarning yoshiga moslaydi, mavzuga oid savollar beradi va yaratilgan materialning darsdagi o‘rnini izohlaydi. Badiiy mahsulotning sifati va pedagogik foydalanish sifati bir-biridan ajratib qayd etiladi.

Metodik yondashuv dastlabki diagnostika, faoliyat jarayonidagi monitoring va yakuniy baholashdan tuziladi. Dastlabki bosqichda talabaning tajribasi va muayyan topshiriqni bajarishga tayyorligi aniqlanadi. Jarayonda ish namunasi va uning tahrirlari saqlanadi. Yakunda talaba tayyor mahsulotni taqdim etib, o‘qituvchi va tengdoshlari bildirgan fikrlar asosida qanday o‘zgartirish kiritganini tushuntiradi. Shu uch manba natijani bir martalik taassurot bilan baholash xavfini kamaytiradi.

Motivatsion mezon ijodiy vazifaga kirishish, faoliyatni davom ettirish va pedagogik maqsadga qiziqishni ifodalaydi. Uning dalillari mashg‘ulotdagi savol-javob, topshiriq rejasini mustaqil tuzish, yangi yechim izlash va murakkab joyni bartaraf qilishga urinishdir. So‘rovnoma talabaning munosabatini aniqlashi mumkin, biroq u kuzatilgan faoliyat o‘rnini bosmaydi. O‘qituvchi faqat “qiziqadi” degan umumiy bahoni emas, bu xulosaga olib kelgan aniq ishni qayd etadi.

Kreativ mezon badiiy g‘oyaning o‘ziga xosligi bilan birga uning vazifaga mosligini baholaydi. Mahsulotdagi rang, obraz, kompozitsiya yoki syujet tanlovi bolaga qaysi tushunchani anglatishini talaba izohlashi kerak. Tayyor shablonning rangini almashtirish mustaqil ijod bilan tenglashtirilmaydi. Yangi yechim namunadan qanday farq qilishi, o‘quvchiga qanday faol harakat taklif etishi va zarurat tug‘ilganda qanchalik o‘zgartirilishi mezonning dalillari bo‘ladi.

Faoliyatli mezon dars maqsadini belgilashdan raqamli materialni qo‘llashgacha bo‘lgan qarorlarni qamrab oladi. Talaba vositani tanlash sababini, boshlang‘ich sinf o‘quvchisiga beriladigan ko‘rsatmani va yakuniy natijani tekshirish usulini yozma yoki og‘zaki tushuntiradi. Masalan, tabiatshunoslik mavzusidagi rasmlar to‘plami o‘quvchiga kuzatish va tasniflash topshirig‘i bilan birga berilgandagina didaktik mahsulotga aylanadi. “Dasturda ishlay oladi” degan baho bu metodik qarorlarni aks ettirmaydi.

Shaxsiy rivojlanish mezoni talabaning o‘z ishiga tanqidiy qarashi va keyingi o‘sish yo‘lini belgilashini ko‘rsatadi. Portfolio ichida dastlabki mahsulot, tahrirlangan mahsulot, olingan fikr va qisqa refleksiv izoh yonma-yon qo‘yiladi. Talaba o‘zgartirish kiritishining sababini tushuntira olsa, baholash faqat tayyor fayl sifatiga bog‘lanib qolmaydi. Bu mezon guruhdagi tengdoshlararo fikr almashishni ham izchil pedagogik dalilga aylantiradi.

Mezonlar bir xil dalil bilan o‘lchanmasligi zarur. Motivatsiya uchun kuzatish varaqasi va qisqa so‘rov, kreativlik uchun topshiriq mahsuloti va g‘oya

izohi, faoliyat uchun dars ishlanmasi hamda foydalanish namoyishi, shaxsiy rivojlanish uchun portfolio va refleksiv yozuv mos keladi. Har bir vosita topshiriq boshlanishidan avval talabaga tushuntiriladi. O‘quvchi yoshiga moslik, pedagogik maqsadning ravshanligi, mualliflik va texnik qulaylik umumiy rubrikada alohida band bo‘lishi mumkin.

Baholash darajalari tavsifi kuzatiladigan harakatga asoslanadi: yuqori darajada talaba pedagogik maqsadni mustaqil asoslaydi va mahsulotni sinfdosh mulohazasiga tayangan holda takomillashtiradi; o‘rta darajada qarorlarni qisman izohlaydi va ayrim yordamga muhtoj bo‘ladi; boshlang‘ich darajada esa raqamli mahsulotni dars vazifasi bilan bog‘lashda muntazam yordam talab qilinadi. Daraja nomlarining o‘zi baholashni aniq qilmaydi; rubrikada aynan qanday dalil ko‘rilishi ko‘rsatilishi kerak.

Uch muassasada mezonlar bir xil mazmunda ishlatilishi uchun baholovchilar oldindan bir nechta namuna ishni birgalikda ko‘rib chiqishi maqsadga muvofiq. Aks holda bir muassasadagi “yuqori” baho boshqa muassasadagi xuddi shu toifadan farq qilishi mumkin. Baholovchi fikrini ishning konkret qismiga, masalan, o‘quvchi uchun tuzilgan savolga yoki qayta ishlangan sahnaga bog‘laydi. Talabaning shaxsiy ma’lumotlarini yashirgan holda namunalar saqlansa, keyingi tahlilda baholashdagi farqlarni qayta ko‘rish osonlashadi.

Aniqlovchi bosqichda ta’lim dasturlari va mavjud mashg‘ulotlar o‘rganiladi, boshlang‘ich tayyorgarlik aniqlanadi, topshiriqlar va rubrika sinaladi. Ushbu bosqichning vazifasi o‘quvchi uchun badiiy material yaratish bo‘yicha talabaning dastlabki qobiliyatini hujjatlashtirishdir. Natijalar keyingi mashg‘ulotlarda qaysi topshiriqlarga ko‘proq vaqt ajratishni belgilaydi. Muassasalardagi texnik sharoitlar farqi ham qayd etilishi zarur.

Shakllantiruvchi bosqichda talabalar vizual material, qisqa raqamli hikoya, didaktik plakat va elektron portfolio tayyorlaydi. Har mahsulot uchun sinf, mavzu, maqsad, o‘quvchi bajaradigan harakat va baholash usuli alohida yoziladi. Badiiy faoliyatni fan mazmuniga moslashtirish o‘qituvchining ko‘rsatmasi, kichik guruhda sinash va tahrir qilish orqali amalga oshadi. Hamkorlik jarayonida kim g‘oya bergani, kim raqamli ishlovni bajargani va kim pedagogik savollarni tuzgani ham qayd etiladi.

Yakuniy bosqichda ayni mezonlar asosida ish namunalari qayta baholanadi. Dastlabki va yakuniy topshiriq sharti sezilarli farq qilsa, natija faqat baho o‘zgarishi bilan izohlanmaydi. Har talabaning ikki davrdagi ishlarini identifikatorsiz kod orqali bog‘lash, ishtirok etmay qolganlar sonini alohida qayd

etish va baholovchilarning bir xil rubrikadan foydalanganini ko‘rsatish keyingi statistik tahlil uchun zarur. Shu tartib umumiy 431 nafar qamrovni muassasalar, guruhlar va tahlil davrlari bilan aniq bog‘lash imkonini beradi.

Ma’lumotlar tayyor bo‘lganda har muassasa uchun boshlang‘ich va yakuniy ko‘rsatkichlar alohida jadvalda beriladi, so‘ng guruhlar bo‘yicha yig‘ma tahlil amalga oshiriladi. Foiz hisobida surat va maxraj ochiq yozilishi kerak: masalan, muayyan toifani olgan talabalar soni shu guruhdagi haqiqiy baholangan talabalar soniga bo‘linadi. Umumiy qamrov 431 nafar bo‘lishi barcha bosqichdagi har bir jadvalning maxraji ham 431 ekanini anglatmaydi. Bu farq ochiq ko‘rsatilishi natijani tushunishga xizmat qiladi.

Agar yakuniy natija to‘rt tartibli toifada berilsa, tajriba va nazorat guruhlarining taqsimoti Pearson χ^2 yordamida taqqoslanishi mumkin; bunda kutiladigan chastotalar va erkinlik darajasi hisobga olinadi [6]. Boshlang‘ich va yakuniy individual ballar saqlangan bo‘lsa, takroriy o‘lchovga mos boshqa tahlil ham tanlanadi. Statistik ahamiyatning o‘zi pedagogik ta’sirning hajmini yoki sababini to‘liq ko‘rsatmaydi. Shuning uchun sonli natijalar talaba ishlari, tahrirlar va kuzatuv qaydlari bilan birga muhokama qilinadi.

UNESCOning texnologiya haqidagi monitoring hisoboti ta’limda vositaning o‘zi emas, o‘quvchi ehtiyoji va dalilga tayangan qaror muhimligini eslatadi [4]. OECD raqamli ekotizimda tashkiliy va texnik sharoitlarni birga ko‘rishni taklif qiladi [5]. Shunga ko‘ra bir muassasada raqamli mahsulot sifati yuqoriroq bo‘lsa, bunga faqat metodika emas, foydalanilgan qurilma, mashg‘ulot vaqti va talabalarning boshlang‘ich tajribasi ham ta’sir qilishi mumkin. Bunday omillarni protokolda qayd etish natija talqinini aniqroq qiladi.

Xulosa

Uchta oliy ta’lim muassasasida 431 nafar talaba ishtirokidagi tadqiqotni maqolada izchil yoritish uchun art-pedagogik qobiliyatning motivatsion, kreativ, faoliyatli va shaxsiy rivojlanish mezonlarini kuzatiladigan dalillarga bog‘lash zarur. Dastlabki diagnostika, jarayon monitoringi, yakuniy mahsulot va refleksiv portfolio birgalikda qo‘llanganda pedagogik o‘sishning mazmuni ravshanlashadi. Muassasalar va guruhlar kesimidagi tasdiqlangan birlamchi natijalar alohida taqdim etilgach, metodikaning miqdoriy samaradorligi haqida asosli xulosa chiqarish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. Version 3. Paris, 2018. https://www.unesco.org/en/articles/unesco-ict-competency-framework-teachers

2. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. European Commission, 2017. https://doi.org/10.2760/159770

3. González-Zamar M.-D., Abad-Segura E. Digital Design in Artistic Education: An Overview of Research in the University Setting. Education Sciences, 2021, 11(4), 144. https://doi.org/10.3390/educsci11040144

4. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO, 2023. https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/technology

5. OECD. OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris: OECD Publishing, 2023. https://doi.org/10.1787/c74f03de-en

6. OpenStax. Introductory Statistics. Section 11.3: Test of Independence. Rice University. https://openstax.org/books/introductory-statistics/pages/11-3-test-of-independence

7. Echegoyen-Sanz Y., Morote Á., Martín-Ezpeleta A. Transdisciplinary Education for Sustainability: Creativity and Awareness in Teacher Training. Frontiers in Education, 2024, 8:1327641. https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1327641

8. Zubaydullayev O‘.R. Bo‘lajak o‘qituvchilarni art-pedagogika asosida kasbiy faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirish. PhD dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent, 2023. https://www.interaktiv.oak.uz/avtoreferat/3aO7617fO1.file

9. Mustafayev Sh.N. Oliy ta’lim modernizatsiyasining artpedagogik asoslarini rivojlantirish. DSc dissertatsiyasi avtoreferati. Samarqand, 2023. https://www.interaktiv.oak.uz/avtoreferat/3aO8424fO1.file